

Кумедія з Костем (скорочено)

Володимир Винниченко

З Костем сталася чудна кумедія.

Діло вийшло так. Кость та ще троє хлопців — Данилко, Семенець та Микита — пасли товар на лугу. Хлопці — свій, а Кость — панський.

Був вітер, та такий холодний, що чисто руки померзли, і Семенець, як не хмурих брови, як не випинав губи, ніяк не міг скрутити цигарки з кінського гною.

— Не, холодно, не скрутиш! — рішив маленький, чорненький, як кузочка, Данилко й озирнувся. А озирнувшись, в той же мент схопився й люто, дзвінко закричав: — А куди-и ти?! А куди, Арлхирлей, бодай тебе за вітром понесло!

Круторогий, сивий віл Архирей, що підбирався з лугу до молоденьких, дуже смачних сходів пшениці, зараз же зупинився.

Микита й Семенець теж озирнулись до лугу, але їхній товар пасся як слід.

Один тільки Кость не поглянув навіть на товар: він усе дивився на пальці Семенця. Зеленкуваті, вузенькі, глибокі оченята його не одривались, а губи роззявились, і з-за них виглядали ріденькі, гостренькі зуби. Здавалось, що він як укусить, то мусить страшно боліти, більше, ніж від кого другого. Але Кость ніколи не кусався. Хто б і як його не бив, він ні за що не кусався. Се був кумедний-таки хлопець!

— Ба не скрутиш, — раптом швидко прошепотів він, пробігши очима до Семенцевого лица і швидко знов до рук.

Семенець зневажливо глянув на його.

— А ти скрутиш?

— А скрутю. У вас усіх руки померзли, а в мене ні...

І знов, пробігши очима по всіх, зупинив на цигарці. І посміхнувся.

Чорненький і чистенький, як кузочка, Данилко раптом нахилився і потяг Костя за картуз. Кость зараз же якось кумедно зморщив носа, вишкірив зуби і зробив:

— Хр-р!

Хлопці зареготали. А Кость так само пильно й уважно став дивитись на руки Семенця.

— Ага! Не скрутиш. Руки змерзли. А в мене — ні... От які!

І Кость простягнув усім свою чорну, подряпану невеличку руку.

Микита помалу, ліниво взяв її і зараз аж випустив.

— Тю! — скрикнув вражено. — Як вогонь!

— Ану, ану! — кинувся Данилко.

— Ой, бий же його сила Божа! Прямо як жарл!..

Здивовано дививсь Данилко на Костя своїми великими, як у Архирея, карими очима.

— І ноги... — простягнув одну чорну, порепану ногу Кость, лизнувши губи.

Ноги теж були гарячі.

— А я й без свити! — додав він без посмішки й бігаючи по всіх очима.

Хлопці здивовано обдивлялись Костя, а він спідлоба зиркав на них, і невідомо було, чи хваставсь тим, чи ні.

— І не холодно тобі?

— Нє!

— Та брешеш! От бреше, як собака.

— А ну да, нє... А в мене льогкі цигарки є...

І Кость, знов лизнувши губи, поліз у кишеню і обережно витяг ганчірочку. У ганчірочці, справді, було декілька папіросів.

— Де ж ти взяв? — спитав Данилко, підступаючи ближче. Кость зараз же притулив ганчірку до грудей.

— Ага!.. А в вас нема...

— Та де ж ти взяв?

— А в економа вкрав... Хр-р!

— Е? — здивувався Данилко.

— От штука! — зневажливо скривив губи Семенець. — Я їх скільки хоч кутив, як був на ярмарку.

— Ану, дай попробувати... — підморгнув Данилко...

В сей мент Микита раптом сперсь на правий лікоть, швидко простяг ліву руку й вихопив у Костя ганчірку. Кость якраз збирався щось сказати Данилкові і аж здригнувся весь. Але зараз же скривився, вишкірив зуби й зробив:

— Хр-р!

Але хлопці вмент схопились, одбігли вбік, запалили цигарки і з глумом та сміхом затанцювали коло Костя.

— А що! Похваставсь? Похваставсь?

— Ага! Ага!

— От ловкі цигарки!

Цигарок було всього три, і Костеві не досталось ні одної.

— А мені не жаль! — раптом швидко промовив.

— Брешеш!

— А не жаль! Мені нічого не жаль... Хочеш мій кашкет? На.

Хлопці засміялись, але все-таки були трохи й здивовані: Кость щось розбалакався сьогодні. Ще так і не було ніколи, — то все мовчить, а то он який.

— Не хочеш?.. А спінжак хочеш?

— А як битимуть, що оддав, будеш плакати?

Хлопці знов засміялись. Річ в тім, що Кость ніколи не плакав. Не плакав, та й годі, такий кумедний!

Та мало того: здавалось іноді, що він немов сам налазить, щоб його били, наче на злість комусь хоче, щоб йому ще болячіше було. Замість того щоб ухилитись, як хтось хоче ударити, він навмисне вишкірив зуби, захирчить і наче дожидається. Розуміється, за це зараз же діставав ляпаса. Але це ніби йому ще й добре: ще більше витягне, як

гуска, шию, зморщить носа, прижмурить очі і знов своєї:

— Хр-р!

Як кого, так аж в острах кидало від його.

— Тю! Хай ти скажишся, дурнувате якесть! — аж лаялись і здивовано поглядали на його.

І тільки одного він, здається, дуже не любив: коли йому починали говорити, що він — байстрюк, а батько його — пан. Тоді він зараз же схоплювався й біг щосили куди-небудь подалі. Це всі знали і любили цим дражнити його.

Кость надів картуз і якось раптом весь зщулився. Губи йому посиніли, тоненький носик побілів і витягнувся, очі забігали неспокійно. Він навіть застібнув піджачок.

— Ага! Холодно? — злорадно закричав Семенець.

— На! — зараз же випнув губи Кость і навіть розстібнувся. — Хочеш, голий роздягнись?

— Ану! Ба не роздягнешся!

— Не роздягайся, Кость, а то видно буде, що ти байстрюк, — насмішкувато сказав Микита і моргнув Семенцеві.

Кость хотів уже роздягатись і, напевне, на злість комусь, щоб іще холодніше було, роздягся би був, як раптом підняв голову і крикнув:

— Я — не байстрюк! Хр-р!

— Е? — здивовано підхопив Микита. — А хто ж була твоя мати?

— У мене не було матері!

Хлопці так і лягли зо сміху:

— Оце так! А де ж ти узявся?.. А то чий дядько — Андрій Чорненко?

— У мене нема дядька! Нікого нема!

— Брешеш, є!

Кость аж схопивсь на коліна і злісно, швидко подивлявся на всіх. І видно було, що йому від усієї душі хотілось, щоб у його ніколи і ніде нічого не було.

І, схопивши вмість з голови картуз, почав рвати його зубами. Картузик зараз же й розлізся, як папір.

— От. І картуза нема. Хр-р!

Хлопці аж за боки брались, аж обнімали одне одного з реготу.

— Ой чудака!.. Ой! А все-таки є!

— Нема!

— Брешеш, є... А батько? А пан твій батько, га?

Кость враз завмер весь, потім схопивсь, два рази чиркнув до всіх і щосили побіг од них.

Коли не стало чути хлопців, Кость зупинився і ліг у борозні під пшеницею.

Довго лежав там. Не чув, як і хлопці пішли, як вечір заліг у лузі. Зчувсь лиш тоді, як над ним раптом грізно залунало:

— А, се ти так за товаром дивишся, га? Се ти пасеш так?

Над ним схилилось руде, бородате лице ланового з синім шрамом над бровою:

— Се ти так скот пасеш? Га?!

Кость лизнув губи, слабо, в'яло скривив носа й зробив:

— Хр-р!

Лановий аж скипів од гніву:

— А ось тобі товар!.. А ось тобі хиркять!..

Кость тільки дригав ногами, але мовчав.

— Дригай, дригай!.. Ось тобі! Ось тобі!

— Ну?! Будеш знати, як товар у пшеницю пускати?

Кость раптом схопивсь на ноги, підскочив аж до бороди ланового, хиркнув йому в лице і побіг на гору.

Лановий аж отетерів. Потім схаменувся, закричав, навіть трохи побіг, але зараз же зупинився, вигнав скот з пшениці і хутко пішов за Костем.

Кость, прибігши у двір, прийшов у кухню і мовчки, не відповідаючи й не хиркаючи навіть на здивовані питання куховарки, виліз на нари й ліг.

Коли ж прийшов розлютований лановий, Кость лежав уже, як жар, гарячий весь і тихий. Куховарка Тетяна, стара ряба дівка, кричала на всю кухню, що вона краще під шум піде, ніж має пропадати від холери від "паршивого байстрюка".

За Тетяною почали галасувати й інші, аж мусив пан послати по фельдшера і сам з ним прийти в кухню, щоб заспокоїти наляканих.

Фельдшер полапав Костя за голову, подержав його руку в своїй, а Кость ніби того й не помічав і не зводив очей з пана. Пан ждав і, водячи очима по стінах та по стелі, курив, не випускаючи папіроски з рота. Зустрівши чудний погляд Костя, він злегка, ледве помітно похмурювався і нетерпляче постукував ногою об землю.

Фельдшер посадив Костя, підняв сорочку й став дивитись на тіло.

— Живіт болить? — спитав він.

Кость покосив очима в його бік і нічого не сказав.

— Ну? Болить живіт? Говори ж!

Кость знову зиркнув на його, зморщив носа і зробив:

— Хр-р!

І зараз же мляво схилився й ліг, не зводячи все-таки немов зачарованого, ласкавого погляду з пана.

Фельдшер здивовано озирнувся на його:

— Чудакуватий хлопчина...

— А, годі! — нетерпляче кинув пан цигарку дотолу. — Холери нема?

— А, яка там холера! Застудивсь, видно... Йому б треба...

— Ну, чули? — строго звернувся пан до Тетяни й ланового, що zostались у кухні. — Ніякої холери немає, і не вигадуйте мені нічого!

І, не глянувши на Костя, сердито вийшов з фельдшером із кухні. А Кость аж підвівсь і чудно, напружено, гарячими зеленкуватими очима дивився вслід йому. За паном вийшли й лановий з Тетяною, яка щось розпитувала у фельдшера про Костя.

Кость zostався сам.

І, як тільки зачинились двері, він схопився з нар, з висмикнутою сорочкою підбіг до кинутого недокурка, схопив його й став жадібно смоктати. Недокурочок погас.

Він вийняв його з рота, підніс до лица і став розглядати. І посміхнувся ніжно-ніжно, аж засяв очима. Потім знов обережно поклав у рот і почав смоктати. Цигарка не курилась. Знов вийняв її, погладив рукою, прислухався й швидко підбіг навшпиньках до печі. Хапаючись і озираючись на двері, вигорнув жарину і став тикати в неї недокурком.

В цей мент у кухню ввійшла Тетяна.

Зобачивши коло печі Костя, хутко підійшла до його, зазирнула через плече і скрикнувши:

— Ах, ти ж!.. — вирвала з рук його цигарку. — Та то ти такий хворий? Та я тобі...

— Одда-ай!! Одда-ай!!

Тетяна аж злякалась і, сама не знаючи чого, швидко підняла руку з недокурком угору.

Але Кость так і стрибнув за нею:

— Оддай! Оддай!

— Ой, оддай, ой, оддай!.. Це моє... Це моє... Це — татове... Дай мені... Дай...

І не встигла Тетяна вслухатись в слова його, як Кость несподівано, всім лицем уже, а не одним носом, скривився, підборіддя й губи затіпались, очі налились сльозами, і він голосно, простягаючи руки і повторюючи "оддай, оддай", гірко, на всю хату заплакав.

Тетяну як громом стукнуло: Кость заплакав! Аж розтерлась вона. Злякано кинулась до його, схопила на руки, стала тикати йому недокурочок, забурмотіла щось, мало не заплакала з ним.

Але Кость, почувши в руці цигарку, вмиль стик, схопивсь, вирвався од Тетяни, підбіг до нар, виліз на їх і забивсь в самий куток.

Тетяна підійшла до нар і хотіла покласти його та накрити кожухом, але він захиркав, запацав ногами, і знов на очах заблищали сльози.

— Оце дивіться ви на його! — ще не могла прийти до себе Тетяна.

І вже прийшла трохи тоді, як в хату ввійшов лановий і вона стала йому розказувати, "яка вийшла кумедія з Костем".

— Та невже заплакав? — скрикнув той неймовірно. — За недокурочок?! Та що ти кажеш!

Але коли підійшов до нар, щоб самому подивитися, Кость уже, скрутившись клубочком в кутку, лежав недвижно й не чув нічого. Голова йому була гаряча, з рота аж пашило жаром, очі обвело якоюсь смугою.

Він не хиркав і не пацав ногами, як його перенесли ближче до печі, як накривали кожухом, не чув навіть, як Тетяна жалісливо промовляла до його:

— Сиріточка бідний... Хлопчик манесенький...

Але коли лановий обережно потягнув за недокурочок і хотів вийняти, Кость раптом забивсь, на віях видавилися сльози, і швидко-швидко забурмотів:

— Моє, моє... Ой, дай, то татове... то татове...

Лановий зараз же одняв руку, вражено й значно подививсь на Тетяну, підняв палець догори й сказав:

— От що воно!

На другий день Костеві погіршало, на третій — він уже й до пам'яті не приходив. Але недокурка з рук не випускав. Іноді він гаряче та швидко-швидко говорив щось, хиркав, схоплювався бігти й затихав. Іноді раптом весь освітлювся дивною посмішкою і сильно-сильно тулив руку з недокурком до грудей.

Тетяна, стоячи біля його в такі хвилини, не могла здержатись, губи їй жалісливо кривились, вона прикладала руку до щоки і, плачучи, промовляла:

— Сирітко ти моя! Ні матінки, ні батенька. Голубчику...

На четвертий день увечері Кость почав дуже хрипіти, стогнати й пручатись на всі боки, ніби хтось насів йому на груди та душив.

Тетяна злякалась, кинулась до його, скрикнула, схопила з жердки свиту й щодуху побігла в село по фельдшера.

Але коли вони обоє вже прибігли назад, Кость лежав спокійно й нерухомо. Фельдшер поклав руку на лоба, на серце йому і сказав:

— Готов... Можете обмивати...

І вийшов.

Коли Костя обмивали, в руці його, блідій і негнучкій, з почорнілими слідами дряпинок, зацуплена була цигарка. Баба хотіла розцупить пальці, але Тетяна не дала вийняти її, так його й обмили з нею.

Лановий, що був якраз під той час в хаті і все не вірив, що Кость помер, вражено чухав бороду й трохи винуватим голосом говорив, поглядаючи на недокурки:

— Хм! Оце так... кумедія... Хм! Хто б подумав!.. Та так і помер...

Так Кость і помер. Так з тим недокурком його й поховали. І тижнів два ще потім згадували на кухні цю чудну кумедію з Костем.